

Г. О. Савчук

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

**Сонце, радість і щастя
в поетичному світі збірки І. Жиленко «Соло на сольфі»**

Савчук Г. О. Сонце, радість і щастя в поетичному світі збірки І. Жиленко «Соло на сольфі». У статті здійснено спробу розкрити рідкісну для сучасної поезії оптимістичну тональність на прикладі збірки Ірини Жиленко «Соло на сольфі». Образ сонця розглядається як ключовий у названій книзі. Відзначено високу частоту вживання цього мотиву, багатство його художньої семантики. Крізь призму образу сонця показано специфіку назви збірки, яка актуалізує солярний та музичний контексти. Зроблено висновок про те, що образ сонця є синонімічним до таких потрібних для людини понять, як «радість» та «щастя».

Ключові слова: сонце, радість, щастя, образ, мотив

Савчук Г. О. Солнце, радость и счастье в поэтическом мире сборника И. Жиленко «Соло на сольфе». В статье совершена попытка раскрыть редкостную для современной поэзии оптимистическую тональность на примере сборника Ирины Жиленко «Соло на сольфе». Образ солнца рассматривается в качестве ключевого для данной книги. Отмечены высокая частота использования этого мотива, богатство его художественной семантики. Через призму образа солнца показана специфика названия сборника, которая актуализирует солярный и музыкальный контексты. Сделан вывод о том, что образ солнца является синонимичным для таких необходимых для человека понятий, как «радость» и «счастье».

Ключевые слова: солнце, радость, счастье, мотив, образ

Savchuk G. O. A sun, gladness and happiness in the poetic world of collection of I. Zhilenko «Solo on solfa». In the article the attempt to expose a rare for a modern poetry optimistic key on the example of collection of Irene Zhilenko «Solo on solfa» is accomplished. The image of a sun is examined as key for this book. The high-frequency of the use of this image, its artistic semantics are marked. Through the prism of appearance of a sun the specific of the name of collection is shown, this name leads to the sun and musical contexts. A conclusion is done that appearance of a sun is synonym for such necessary for a man concepts, as «gladness» and «happiness».

Key words: sun, gladness, happiness, motif, appearance

Читачі, професійні та непрофесійні, неодноразово відзначали оптимізм, яким наповнена поезія Ірини Жиленко (наприклад, Г. Гордасевич [2], С. Антонишин [1], Л. Таран [4; 5]). Однак питання, через які саме образи авторка передає читачеві свій оптимізм, розроблене недостатньо. Завдання цього дослідження полягає в тому, щоб показати специфіку ключового для Ірини Жиленко образу сонця на прикладі збірки «Соло на сольфі».

Сонячне світло пронизує майже кожну поезію збірки «Соло на сольфі». Сонце стає мотивом, який задає оптимістичну тональність усій книзі. Це важливо уже тому, що 90 відсотків сучасної поезії є песимістичною, тьмяною чи сутінковою. Такий стереотип живиться, очевидно, особливостями нашої психології, за якою частіше віримо у зло, а не в добро і часто від цього отримуємо задоволення. Насправді, створити дійсно світлий поетичний твір спроможний далеко не кожен письменник, оскільки писати на злобу дня набагато

простіше. При цьому навіть визнані майстри не завжди розуміють, що коли митець зображує проблему і не показує з неї вихід, то він автоматично збільшує обсяг негативу.

Людей, які вірять у добро і можуть показати вихід навіть із найскрутнішої ситуації, обмаль. До них, за нашими спостереженнями, належить Ірина Жиленко. Збірка «Соло на сольфі» була надрукована, коли її авторці виповнилося 23 роки, і пересічний читач міг би зробити передчасний висновок, мовляв, «молода й наївна». Придивімося до «сонячних» образів збірки «Соло на сольфі», щоб спростувати цю версію.

Відкривається збірка поезією «Радість». Цей ключовий образ, що відлунується в назві твору, плавно перетікає у вдячність та в любов до землі, близьких, друзів... Радість віддає всю себе людям, але від того не зменшується, а навпаки росте і багатшає вдячністю оточуючих. Любов до макрокосму й мікркосму, радість існування насправді є абсо-

лютно природними для людини, проте шлях до такого стану душі – це серйозна, багаторічна робота. Любові й радості можна вчитися в будь-якій життєвій ситуації, важливо згадати досвід дитини, яка випромінює світло, але з роками губить його у вирі земного життя. Просвітлений стан ліричної героїні в першій поезії збірки «Соло на сольфі» узагальнено в образі сонячного келиха серця. Серце по вінця наповнене сонцем, і завдання полягає в тому, щоб не розхлюпати субстанцію світла, яке акумулює радість, любов, вдячність і виплавляє з них щастя.

Позитив, який випромінює збірка «Соло на сольфі», зумовлений уже тим, що на її сторінках просто звучать слова «радість», «любов», «вдячність», навіть якщо розглядати їх поза контекстом. Ці слова є самодостатніми, вони схожі на молитви або навіть мантри, які відкривають людину Світлу. Слово «радість» має цікаву етимологію, за однією з версій, воно складається з коренів «ра» та «дість», «ра» в праіндоєвропейській мові означає «сонце», тому радість дослівно це «дістати сонце». Лірична героїня збірки «Соло на сольфі», безперечно, мала духовний досвід, у якому «дотягнулася» до світила.

Поезія «Радість» завершується образом утоми, але якщо робота відбувається в істині, то ця втома «щаслива», читаємо в останньому рядку поезії «А я живу...» Цей твір, на перший погляд, спрямований на показ стану ліричної героїні після роботи коло землі. Під кінець дня героїня прилягла відпочити та спостерігає за вальсами соняхів, фізична втома зводить повіки, і працівниця не в силах розплющити очі, «Бо так заколисалось на віях // Розморене пухнасте сонце» [3:18]. Присутність світила відчувається фізично, але доповнюється враженнями душі, коли лірична героїня «Змиває груди в сонячному громі» [3:18]. «Сонячний грім» – це складний, синестезійний образ, що постав на перетині вражень візуальних, акустичних і тактильних: це і тепло, і світло, і потужний звук. В образі сонячного грому поєднано два ключові для первісної людини архетипи. У сприйнятті Ірини Жиленко грім має очищувальну силу, він «змиває груди», тобто очищує душу, а отже йдеться про значно більше, ніж фізична втома та фізіологія сприйняття, оскільки героїня зазнає катарсису, який оновлює душу й знімає втому з тіла. Таким чином фізична робота на землі має духовне значення, матерія, тіло одухотворюються, наповнюються енергією істини. Мабуть, у цьому і є основне призначення матерії, а людина може виступати посередни-

ком між духовним світом і матеріальним, і тоді, вірогідно, прірва між цими світами зникне, як це було перед створенням світу. Наповнення людського, матеріального тіла вищою духовністю веде до фізичного безсмертя. Вірогідно, такі думки були близькими ліричній героїні поезії Ірини Жиленко «А я живу...», оскільки вона дивиться на сонце й соняшники крізь напівсклеплені повіки в стані глибокої медитації, а спостереження за природними реаліями справіку налаштовує на роздуми про вічність і безкінечність.

Енергію сонця, а саме південного, осмислено у вірші-спогаді, вірші-портреті «Повен човен плеску і зітхання...» Читач легко уявляє човен, «прохолодні бризки і латаття», «рум'янець сонного плеча» героїні поезії [3:46]. Далі зображено очі дівчини, порівнювані з лазуритом і сріблом. Портретні характеристики поступаються місцем звертанням до героїні, і стає зрозуміло, що вірш написано від імені чоловіка, який згадує кохану та кличе її прийти до нього бодай у сні чи видінні. Але сон не приходить, і героя мучать думи про «незбагнену красу» дівчини.

На портреті коханої помічаємо два виразні «мазки»:

1. Повен човен плеску і зітхання...
Прохолодні бризки і латаття,
І грудей жасминове шептання
Під шовками *сонячними* плаття.
2. Як сумує по тобі медово
Мій квітник на синьому віконці!
І моя осміяна розмова
Про волось твоїх *південне сонце* [3:46].

Фігурування образу сонця на початку та вкінці поезії асоціативно може бути пов'язане зі сходом і заходом зірки. Мотив сонця, який обрамлює поезію, корелює із сонцем, яке «обрамлює» небосхил від ранку до вечора. Наведені портретні деталі мають, на нашу думку, концептуальне значення. Перша деталь – сонячні шовки плаття. Якщо уявити собі цю картину, то стане зрозумілим, що сукня дівчини наповнена сонячним промінням, віддзеркалює світло, адже шовк – це матеріал, який має здатність виблискувати. Друга «сонячна» деталь набагато важливіша. Південне сонце волосся – це не частина одягу, а частина тіла. Отже сонце проникає в саме ество героїні, дарма що вона кпить з компліменту весляра. Ідеться не про віддзеркалення світла, а про здатність волосся самому випромінювати його. Таким чином, волосся героїні є частиною світла, іншими словами, сонце ніби асимілювало дівчину, зробило її своєю частиною.

Той факт, що сонце у волоссі дівчини «південне», як не парадоксально, виводить читача на художню семантику назви збірки «Соло на сольфі». Вдумаймося, італійські, південні слова «solo» і «sole» за фонетичним складом майже тотожні, тому назва збірки трансформується в «Соле на сольфі». Читач, який тільки вчиться аналізувати поезію, може звернутися по допомогу до контексту – у першу чергу, до образу сонячних кларнетів в доробку П. Тичини, які є уособленням найвищої, Божественної радості.

Таким чином, до солярної символіки збірки «Соло на сольфі» додається, так би мовити, музичний контекст, не тільки на рівні назви, а й у структурі окремих поезій. Наприклад, у вірші «Прядуть тополі сміх і дзвін...» використано образ сонячного смичка:

Стара вербиця над ставком
Чаклунське варить зілля,
І сонце вдарило смичком! –
Мелодія весілля... [3:34].

Ліричний сюжет у цій поезії – це ланцюжок вражень від сільського весілля. Авторці вдалося передати його мажорну атмосферу, піднесений настрій гостей, радість закоханих перед початком спільного шляху. Те, що сонце має причетність до такого початку, вселяє надію, що шлях молодих буде світлим, як і саме сонце, образом якого і завершується поезія.

У збірці Ірини Жиленко достатньо багато творів, у котрих образ сонця увінчує розгортання ліричного сюжету, стає його найвищою точкою. Темі кохання, але не людського, а між реаліями природи присвячено поезію «Прийшло! Чи плач, а чи кричи...» Опоетизоване зображення зливи плавно перетікає в «портрет» землі, що прокидається навесні. Земля розплющує очі, проте зимовий сон ще тримає її у своїх обіймах і так не хочеться прокидатися. Небо, очищене від хмар, кидається «блакитом диким» на свою коханку і в акті їхнього єднання народжується любов, дика, стихійна й вічна. Земля пручається, відбивається від неба «руками сонячних осик» [3:52]. Кохання між космогонічними реаліями було б неможливим без променів зірки, адже саме вона освітлює небо й землю.

У поезії «Одквітувало маками лице...» сонцю відведено роль судді, який зі своєї висоти об'єктивно оцінює те, що відбувається на землі. У вірші змальовано стан ліричної героїні після розриву стосунків з коханою людиною. Цей стан відбито в образах природи: долина, гаї, крила голубині. Земна природа співчуває людям, намагається виправдати

їхню поведінку. Сонце ж дивиться на колишніх закоханих зовсім по-іншому:

А сонце бурмотіло спересердя,
Слова сплітало грізні і святі.
Ах, осліпи мене, жорстоке
милосердя, –

Як важко прокидатись в самоті! [3:71].

Сонце нагадує батька, який любить своїх дітей, але ставиться до них строго. Безперечно, в аналізованій поезії ми бачимо Бога-Отця. Він розгніваний на закоханих, очевидно, за те, що вони втратили любов, і готує для них слова, «грізні і святі». Ці слова будуть спрямовані на землю з метою виправлення ситуації. Лірична героїня відчуває гнів Усевишнього, але образ жорстокого милосердя не достатньо точно відбиває стратегію поведінки Божественного щодо людей. На наш погляд, адекватнішим було б словосполучення «строге милосердя». Лірична героїня, переживши любовну драму, перебуваючи в стані самотності й розпачу, плутає строгість із жорстокістю.

Образом сонячного пароплава завершується поезія «Хтось голубий, безмовний...». У її сюжеті зафіксовано динаміку почувань ліричної героїні, у внутрішньому естві якої сталося зрушення: «Скресла незагартовано // В мені підземна ріка» [3:49]. Стихія води, що символізує мрію, «Вже захлинула будні». Перед ліричною героїнею розгортаються видіння, в яких вона бачить «Дивні скелясті трони // Із голубих казок // У золотих коронах» [3:49]. Очевидними є проникнення мрій дівчинки про казкові країни у свідомість дорослої людини. Світлий, дитячий досвід, попри наявність «синьо-печального» болю (у передостанній строфі), упевнене візіонерку, що все життя попереду. Це переконання породжує образ сонячного пароплава:

Ще ж гомонить по світу
Поміж казкових трав
Днів моїх непрожитих
Сонячний пароплав [3:50].

Цей образ, на нашу думку, є унікальним як для Ірини Жиленко, так і для українського шістдесятництва. Він являє квінтесенцію світла, заряджає збірку «Соло на сольфі» позитивною енергетикою. Сонячний пароплав – це одночасно надбання людини, природи та цивілізації. Точніше кажучи, цей образ ще не відірваний від природи, хоч він і є досягненням технічного прогресу. Річ у тому, що пароплав працює за рахунок пари і тому значно поступається сучасним кораблям у швидкості та коефіцієнті корисної дії. Проте це робить його поетичнішим і ближчим до природи.

Подорожі на пароплаві відсилають нас у минуле, не зіпсоване цивілізацією. Уявімо пароплав, що пливе річкою. Сонце, яке заливає пароплав, подвоюється, віддзеркалившись у воді, і межі між повітрям, водою і світлом стираються. Панує лише субстанція світла. Проте в поезії І. Жиленко пароплав «гомонить» «поміж казкових трав», тобто, як у фантастичному творі, рухається по землі. Обертон човна-амфібії в художній семантиці пароплава робить аналізований образ оригінальним і справді поетичним.

У цілому, мотив сонця в збірці «Соло на сольфі» несе потужну енергію оптимізму.

Образ світила настільки яскраво й разом з тим тонко представлений, що стає синонімом таких ключових і потрібних для людини понять, як «радість» і «щастя». Все це збільшує енергетичний потенціал збірки, котра вчить реципієнта добра, світла та оптимізму, які, на жаль, рідко трапляються в людському житті в чистому вигляді. Більше того, збірка «Соло на сольфі» при уважному прочитанні допомагає відпочити душею, справляє своєрідний позитивний психотерапевтичний ефект. Ірина Жиленко переконує реципієнта, що література все-таки змінює життя.

Література

1. Антонишин С. «Не розбийте мій ліхтар». Кілька сюжетів про поезію Ірини Жиленко / Світлана Антонишин. — Київ. — 1991. — № 6. — С. 130—132.
2. Гордасевич Г. Вікно відчинене у світ... Штрихи до портрета Ірини Жиленко / Галина Гордасевич. — Жовтень. — 1987. — № 6. — С. 97—109.
3. Жиленко І. Соло на сольфі / Ірина Жиленко. — К. : Молодь, 1965. — 77, [2] с.
4. Таран Л. Кристалізація ідеалу. Розвиток морально-етичної проблематики у творчості Ірини Жиленко / Людмила Таран. — Вітчизна. — 1984. — № 6. — С. 192—196.
5. Таран Л. Прагнення гармонії / Людмила Таран. — Соціалістична культура. — 1987. — № 7. — С. 4—5.